

LETTER HOEKE

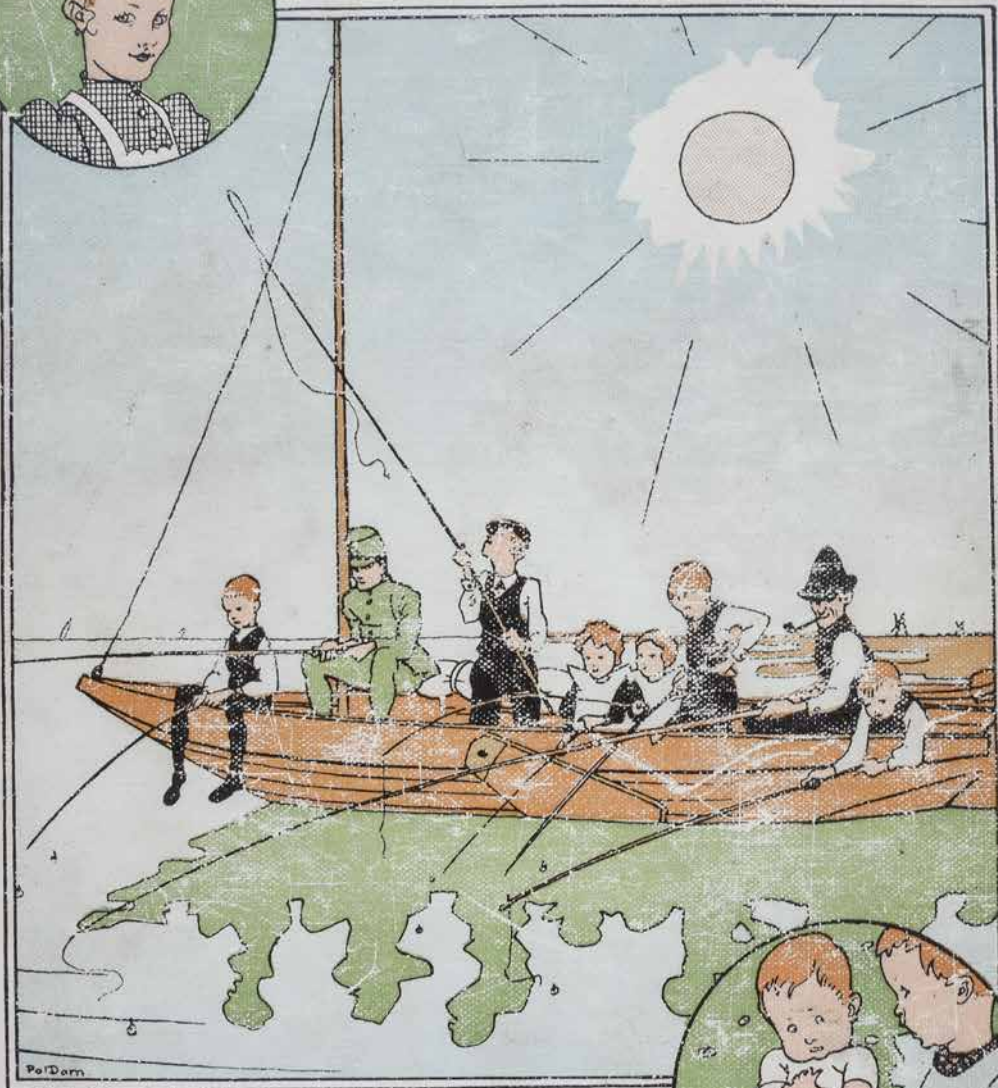
RE
TRESOAR

Jiergong 15 | 2019 | Nûmer 3

JanMurk de Vries, Tweede Wereldoorlog, Tony Feitsma,
Sonttolregisters, City of Literature, Hessel de Walle

Afke's Tiental

door

N. van Hichtum

Alkmaar Gebr. Kluitman

Yn paviljoen Obe iepenet yn jannewaris in nije tentoanstelling. Dy giet oer it wurk fan de alsidige keunstner JanMurk de Vries (1919-2015). Dêroer is mear te lêzen yn dizze *Letterhoeke*.

Takom jier is it 75 jier lyn dat Nederlân befrijd waard. Fansels hat Tresoar dêr omtinken foar. Yn dizze *Letterhoeke* stiet in oprop om mei te dwaan oan in skriuwwedstriid oer it tema frijheid. De priiswinnende ferhalen en gedichten binne yn de earste edysje fan takom jier te lêzen. Tresoar docht boppedat mei oan it lanlike projekt 'Tweede Wereldoorlog in 100 foto's', ek dêroer is yn dit nûmer mear te lêzen.

Neist alle oare aktiviteiten lykas (lunch)lêzingen en in kursus dy't de kommende moannen binne, is ek in nijsgjirrich symposium as ôfsluting fan it projekt

Wiepie Lootsma. (Foto Haye Bijlstra)

In paviljoen Obe opent in januari een nieuwe tentoonstelling. Die gaat over het werk van de veelzijdige kunstenaar JanMurk de Vries (1919-2015). Daar is meer over te lezen in deze *Letterhoeke*.

Volgend jaar is het 75 jaar geleden dat Nederland werd bevrijd. Uiteraard heeft Tresoar daar aandacht voor. In deze *Letterhoeke* staat een oproep om mee te doen aan een schrijfwedstrijd over het thema vrijheid. De prijswinnende verhalen en gedichten zijn in de eerste editie van volgend jaar te lezen. Tresoar doet tevens mee aan het landelijke project 'Tweede Wereldoorlog in 100 foto's', ook daarover is in dit nummer meer te lezen.

Naast alle overige activiteiten zoals (lunch)lezingen en een cursus die de komende maanden zijn, is ook

Sonttolregisters Online. Dêrby ha tal fan meiwurkers en frijwilligers derfoar soarge dat gegevens fan (Fryske) skippers, skipslading en farbewegingen digitaal tagonklik binne.

Ofskied

It team fan de stúdzjeseal rekket in bekend gesicht kwyt: Wiepie Lootsma sil yn jannewaris mei pensjoen. Sy hat fan 2000 ôf by Tresoar wurke en ûntelbere klanten, op in freonlike en akkurate wize, oan ynformaasje en stikken holpen.

Yn novimber ferstoar Marchienes Geersing hommels. Hy wie benammen achter de skermen belangryk foar Tresoar as foarsitter fan de Stichting Behear Provinsjale Biblioteek fan Fryslân.

Marchienes Geersing. (Foto Haye Bijlstra)

een interessant symposium als afsluiting van het project Sonttolregisters Online. Daarbij hebben vele medewerkers en vrijwilligers ervoor gezorgd dat gegevens van (Frieze) schippers, scheepslading en vaarbewegingen digitaal toegankelijk zijn.

Afscheid

Het team van de studiezaal raakt een bekend gezicht kwijt: Wiepie Lootsma gaat in januari met pensioen. Ze heeft vanaf 2000 bij Tresoar gewerkt en ontelbare klanten, op een vriendelijke en accurate manier, aan informatie en stukken geholpen.

In november overleed Marchienes Geersing plotseling. Hij was vooral achter de schermen belangrijk voor Tresoar als voorzitter van de Stichting Behear Provinsjale Biblioteek fan Fryslân.

6 Lange lijnen

10 It giet oan!

12 Klus geklaard

18 Culturele identiteit

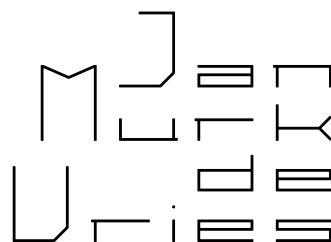
26 Typmasine

28 De oerfal

- 6 Uneinige beweging**
Jaap Bruintjes
- 9 Lunchlezingen**
Jikke Sikkema
- 10 Dei fan de Alvestêdetocht**
Jikke Sikkema
- 11 Tweede Wereldoorlog in foto's**
Johan Steendam
- 12 Tien jaar Sonttolregisters Online**
Siem van der Woude
- 14 Gysbert Japicxpriiswinner:
Aggie van der Meer**
- 15 Wurk oan biografy Tony Feitsma**
Liuwe H. Westra
- 16 Literatuer yn Fryslân bloeie litte**
Meindert Reitsma
- 17 Skriuw oer frijheid**
Meindert Reitsma
- 18 Culturele identiteit, oeroud gegeven of
recente uitvinding?**
Siem van der Woude
- 20 Kadasterviewer en Successieposten**
Ytsen Zuiderveld
- 21 'Moat in gedicht rymje?'**
Arjan Hut
- 22 Denksportcollectiecentrum
verbreedt zijn basis**
Martha Kist
- 24 Skriuwersarke**
Lysbert Bonnema
- 25 Oanwinst:**
 - Juwieltsjes fan Nynke fan Hichtum
 - Tineke Steenmeijer-Wielenga
 - Klaas Bruinsma: lêste skriuwer mei in typmasine
 - Tsjerk Veenstra
- 28 Undersiker oan it wurd: Hessel de Walle**
Marre Sloots
- 30 Nijs fan de Freonen fan Tresoar**
- 31 Kolofon**
- 32 Aktiviteiten**

Uneinige beweging

In elk werk van JanMurk de Vries (1919-2015) zit wel beweging: lange uitgezette lijnen in het brede landschap; de beweging van het tij; takken, handen die naar omhoog reiken; in de verhouding mens en natuur, in het zoeken van de mens in de kosmos en in de bewogen mens tot zijn omgeving. De tentoonstelling *Uneinige beweging / Oneindige beweging*, die in januari in paviljoen Obe opent, geeft een compact overzicht van zijn omvangrijke en in vele technieken uitgevoerde werk.

Er is werk te zien uit zijn vroege periode, waarin hij zich ontwikkelt. Waarin hij als het ware de omgeving aftast. Het werk van zijn reizen in de jaren vijftig laat zien dat het van cruciaal belang is voor de vorming, zowel in diverse technieken als onderwerpen. Een aantal ontwerpen voor opdrachten uit de jaren vijftig tot en met negentig toont zijn veelzijdigheid in ruimtelijk werk. Meer dan vijftig jaar is JanMurk de Vries actief bezig met ruimtelijke opdrachten, voornamelijk wandplastiëken en ramen in acrylaat. Veel vroeg werk uit de jaren vijftig is verloren gegaan. In onder andere Sneek (Bonifatiuskapel), Harlingen (Michaëls-

kerk), Bolsward (Martini- en St. Franciscuskerk) en Wolvega (woonzorgcomplex) zijn daar nog wel indrukwekkende voorbeelden van te zien.

JanMurk wordt als Jan de Vries op 11 november 1919 in Bolsward geboren. Hij heeft een tweelingzus Alie. Pas veel later, in de jaren vijftig, voegt hij de naam van zijn moeder Murkje direct achter zijn voornaam. Zij overleed toen hij pas zes was. Zijn vader is meester op een christelijke lagere school en organist in de gereformeerde kerk. De herinneringen aan de zondagse kerkgang blijven hem zijn leven lang bij. JanMurk heeft talent voor tekenen. In eerste instantie weten zijn ouders niet zo goed raad met het artistieke buitenbeentje van de familie. Jans oudere broer Klaas (1917-1999, rechtsgeleerde en Eerste Kamerlid CHU/CDA) is de bolleboos en Jan moet dat vaak aanhoren. Pas laat, in de jaren vijftig, wordt het kunstenaarschap door zijn vader en stiefmoeder erkend. Wel krijgt hij de mogelijkheid om thuis in afzondering op de zolder zijn eigen 'atelier' te maken, waar hij zich kan terugtrekken. JanMurk heeft een zwakke gezondheid. Een operatie

Raam in de entree van het appartementencomplex 'Lenna' in Wolvega, 1972 (acrylaat, circa 12 meter hoog, circa 3 meter breed). (Foto Linus Harms)

JanMurk de Vries voor een van zijn schilderijen in Harlingen in 1964. (Foto Sjoerd Andringa)

aan zijn voet behoedt hem in de Tweede Wereldoorlog ingezet te worden door de Duitsers.

Liefde voor het Wad

Na de oorlog gaat JanMurk de Vries in 1946 naar Utrecht, waar hij een jaar bij zijn zuster inwoont en zijn eerste echte tekenlessen krijgt. Met een aanbeveling van zijn privétekenleraar Tjomme de Vries meldt hij zich bij de Rijksacademie van Beeldende Kunsten. Na anderhalf jaar stopt hij daarmee en vervolgt zijn opleiding aan de Rijksnor-

Brieven

In de jaren vijftig correspondeert JanMurk de Vries veel. Veel van deze brieven zijn bewaard gebleven en geven een goed inzicht in het artistieke proces, in zijn vragen over het geloof en de ontdekking en omgaan met zijn homoseksualiteit. Naast de brieven aan het echtpaar Doele en Hettij van Zuiden correspondeert hij ook met dienstplichtige Menno B. waarmee hij diepgaand over geloof en het leger schrijft. Met zijn eerste vriendje Hessel Drijfhout schrijft hij over hun ontluikende liefde en hoe moeilijk het is om als kunstenaar, die voor de kunst gaat, een relatie aan te gaan. Het zijn ontroerende brieven die deel uitmaken van de tentoonstelling en waarvan een integrale uitgave in voorbereiding is. De publicatie zal een bijzonder tijdsbeeld geven van een zoekende kunstenaar woonachtig in het voor hem benauwende provinciestadje Leeuwarden.

maalschool. Ook deze maakt hij niet af. Regelmatig reist hij in die tijd naar Terschelling om op adem te komen. Een levenslange liefde voor het Wad ontstaat. Daar ontmoet hij het echtpaar Halbe en Griet Doele en Hettij van Zuiden. Zij begeleiden hem op weg naar zijn kunstenaarschap en steunen hem geestelijk. Halbe Doele is directeur van de Volkshogeschool op Terschelling en JanMurk krijgt van hem de kans daar tekenles te geven. Tekenles is de belang-

rijkste bron van inkomsten voor JanMurk in die jaren. Deze stevige vriendschappen komen treffend naar voren in de bewaard gebleven brieven van JanMurk aan het echtpaar en aan Hettij van Zuiden.

JanMurk de Vries tast de mogelijkheden binnen het artistiek bestaan af en bekwaamt zich in veel technieken en stijlen. Hij reist alleen door heel Europa. Vaak zoekt hij als een zwerver naar onderdak en betaalt soms

Oneindige beweging (Boschplaat), 1987/2008 (olieverf op doek, 100 x 200). (Foto Linus Harms)

Vier ontwerpen voor de ramen in acrylaat voor de doopkapel in de St. Michaëlskerk te Harlingen, 1994/95 (gemengde techniek, per ontwerp 220 x 60). (Foto Linus Harms)

met een tekening. Hij ontdekt niet alleen de overweldigende woestheid van de bergen in de Pyreneeën, maar ook de schoonheid van steden Parijs en Venetië. Daar bezoekt hij de Biënnale in 1956 en ziet onder

Oldehove gezien vanuit de Prinsetún, 1952 (pen, zwarte inkt, 30 x 20,5). (Foto Linus Harms)

meer het werk van de schilder Villon en de beeldhouwer Chadwick. Ook is hij onder de indruk van het werk van Bracque, Picasso en ook van het werk van Bernard Buffet. De laatste vooral om zijn tragische mensfiguren. Het werk van JanMurk beweegt zich tussen figuratief expressionisme tot lyrisch expressionisme. Echt abstract wordt het nooit.

In 1964 vestigt JanMurk de Vries zich in Harlingen, hij begint een galerie en krijgt regelmatig opdrachten. In veel kerken in Friesland is werk van hem te vinden. Het is een vruchtbare periode en hij voelt

zich bevrijd. Hij mag homo-seksueel zijn en hij ontpopt zich als een geëngageerd kunstenaar. Hij schildert, tekent, maakt plastieken en is een meester in het ontwerpen in acrylaatglas. JanMurk stelt zijn werk regelmatig tentoon en krijgt veel aandacht in Friesland en daarbuiten. In zijn werk komt steeds weer het ontzag voor de natuur naar voren en het proces van bewegen. De natuur als een resultaat van een creatief proces. JanMurk de Vries is een diepgelovig man en noemt God dan ook de grootste kunstenaar.

Met zijn partner Wilt Cordes verhuist JanMurk de Vries in 1985 naar Firdgum. Hier ontstaan de grootste monumentale werken op doek en in acrylaatglas: ramen voor de St. Michaëlskerk in Harlingen en het Stiltecentrum op Schiphol. Tot op hoge leeftijd blijft hij actief als schilder. De weidsheid van het Wad en de krachten in de kosmos zijn terugkerende thema's. Op 9 mei 2015 overlijdt JanMurk de Vries in Harlingen op 95-jarige leeftijd. ■

Wat: tentoonstelling over JanMurk de Vries

Waar: paviljoen Obe (Oldehoofsterkerkhof)

Wanneer: 24 januari tot en met 5 april. Bij de tentoonstelling worden verschillende activiteiten georganiseerd. Jaap Bruin-tjes is de samensteller van de tentoonstelling, de vormgeving komt van Ernst Bernson en Yvonne Willems van Lokaalwerk.

Lunchlezingen

In 2020 organiseert Tresoar in samenwerking met De Culturele Onderneming weer een reeks lunchlezingen. Iedere derde donderdag van de maand is er een lezing over een interessant en actueel onderwerp.

Om 12.00 uur is de inloop, om 12.30 uur begint de lezing en om 13.30 uur is het afgelopen. De lezing is gratis. Graag reserveren via www.tresoar.nl/agenda. Wilt u voorafgaand aan de lezing gebruik maken van een lunch, dan kost dit 4 euro.

16 januari

Peter Brusse: Ach Engeland. Wij en onze overburen, van Bonifatius tot brexit

Rare jongens, die Engelsen. De zee die ons scheidt is niet eens zo breed, maar tussen de zandstranden hier en de krijtrotsen aan de overkant bestaat een wereld van verschil. Hoewel? Nederland en Groot-Brittannië zijn al eeuwenlang onlosmakelijk met elkaar verbonden, dan weer als vrienden, dan weer als vijanden. Maar wij Nederlanders kunnen niet zonder de Engelsen – en andersom.

20 februari

Tim Overdiek: Als de man verliest

Tim Overdiek schreef het boek *Als de man verliest* over omgaan met tegenslag, verdriet en rouw. De ervaring leert dat mannen dat vaak anders doen dan vrouwen. Die zijn geneigd tot praten, ze zoeken steun bij elkaar of hulp bij een therapeut. Voor een man is niets zo frustrerend als het verlies van controle. Als een probleem onoplosbaar is, kan de onmacht ondraaglijk worden. Menig man valt terug op destructief gedrag.

19 maart

Joop Mulder: Sense of Place

Joop Mulder vertelt over *Sense of Place*, het project dat met culturele landschapsprojecten de unieke waarden van natuur, landschap en cultuurhistorie van dit werelderfgoed zichtbaar maakt voor een breder publiek. Een lint van projecten brengt kunstenaars, landschapsarchitecten, onderzoekers, bewoners, gebruikers, maatschappelijke organisaties, ondernemers, natuurbeschermingsorganisaties en overheden in contact om samen vorm te geven aan culturele landschapsontwikkeling.

16 april

Peter van der Meeren: De razziawedstrijd

Peter van der Meeren, sportjournalist van de *Leeuwarder Courant*, schreef het boek *21 man*. Hij onderzoekt wie de mannen waren die op 21 mei 1944 bij een belangrijke voetbalwedstrijd in Sneek werden opgepakt. Wat is er na de razzia met ze gebeurd? Hij achterhaalde wie ze waren. Zijn verhalen gaan over 'gewone' mannen en vrouwen, fameuze voetballers, verzetshelden, schurken en families die tot nog steeds worden geraakt door alles wat uit de 'razziawedstrijd' voortvloeide.

Dei fan de Alvestêdetocht

Dizze dei giet oer de Alvestêdekultuer yn wurd, film en byld, sa't dy bewarre en beheard wurdt yn musea en argiven. Mei it útbliuwen fan Alvestêdewinters krije sokke kennisynstellingen in groeiende ferantwurdlikheid om dit Fryske erfgoed fêst te lizzen. De kar foar de 15de jannewaris is net tafallich, want krekt op dy dei fiert de Koninklijke Vereniging De Friesche Elf Steden de 111ste jierdei.

De Alvestêdekultuer bestiet út twa dielen: de reedrydtocht sels en it trochjaan fan de ferhalen en oantinkens. Om't geskikte winters útbliuwe, libje we ûnderwilens yn it langste Alvestêdeleaze tiidrek.

Om de Alvestêdekultuer yn stân te hâlden, is de spesjale middei yn Snits mei in presintaasje fan (reedryd)portretten fan Anne

Wedstriïdriders, kommende fan Dokkum, geane by Bartlehiem de Aldtsjerkster Feart op, op wei nei de finish fan de Alvestêdetocht yn 1985.

Op 15 jannewaris 2020 is de earste Dei fan de Alvestêdetocht. Net op it iis, mar yn it Fries Scheepvaart Museum yn Snits yn gearwurking mei Tresoar, Fries Film Archief en sporthistoarikus Jurryt van de Vooren.

Toerriders komme del by de brêge Dillesyl by Easterwierrum by de Alvestêdetocht yn 1985.

Tjerkstra, in lêzing fan histoarikus Marnix Koolhaas oer de Alvestêdetocht fan 1947, dy't einige yn de grutste gaos oait, in ôflevering fan it telefyzjeprogramma *Andere Tijden Sport* oer de frouljuswedstriid yn de

Alvestêdetocht fan 1985. Fierder ynterviews mei û.o. Anne Tjerkstra, Tineke Dijkshoorn, Klasina Seinstra en mei de winneres by de froulju yn 1985, Lenie van der Hoorn û.l.f. Sippy Tigchelaar.

Wat: Dei fan de Alvestêdetocht
Wêr: Fries Scheepvaart Museum, Kleinzand 16 yn Snits
Wannear: woansdei 15 jannewaris, 14.00-17.30 oere. Yntree is 5 euro, ynklusyf tagong museum en konsumpsjes. Opjefte yn it foar fia www.tresoar.nl/agenda. Der is in beheind tal kaarten beskikber.

Tweede Wereldoorlog in foto's

In de huidige samenleving, die steeds meer op visualisering is gericht, spreken foto's sterk tot de verbeelding. Nu de periode van oorlog en bezetting steeds verder van ons af komt te staan en het aantal ooggetuigen afneemt, zijn het vooral de beelden die het verleden zichtbaar en voorstelbaar maken.

In dit kader is begin dit jaar het landelijke project *De Tweede Wereldoorlog in 100 foto's* gelanceerd door het NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust, en Genocidestudies. Doel hiervan is om in alle provincies en met behulp van het publiek de honderd meest aansprekende oorlogsfoto's te kiezen.

In Fryslân is een werkgroep samengesteld met vertegenwoordigers van Tresoar, Historisch Centrum Leeuwarden, Fries Verzetsmuseum, Provinsje Fryslân, *Leeuwarder Courant* en Omrop Fryslân. Leden van de werkgroep maakten op basis van vijf thema's

een voorselectie van circa 150 foto's, die betrekking hebben op Fryslân in de Tweede Wereldoorlog. De vijf thema's zijn: dagelijks leven, Duitse aanwezigheid, militaire strijd, verzet & repressie en vervolging & uitsluiting. Om tot de 25 meest aansprekende Friese foto's te komen, mocht het publiek stemmen. Bij de start van die publiekscampagne maakte commissaris van de Koning Arno Brok zijn foto bekend, die hij bijzonder vond en daarom aandroeg voor de selectie. Daarna kon het Friese publiek via de website van de *Leeuwarder Courant* stemmen op deze voorselectie.

Op 15 januari 2020 worden in het Provinsjehûs in Leeuwarden de 25 meest aansprekende Friese foto's gepresenteerd. Uit alle twaalf provinciale inzendingen plus die van Nederlands Indië, de Antillen en Suriname die gezamenlijk een 'provincie' vormen, kiest daarna een 'burgerforum' de 100 meest bijzondere foto's. Tijdens een nationale manifestatie in het gebouw van de Tweede Kamer vindt op 31 maart 2020 de bekendmaking van die 100 foto's plaats. De door het Nederlandse publiek gekozen aansprekende beelden zijn daarna voor iedereen te zien in de entreehal van het Haagse parlamentsgebouw.

DE TWEEDE WERELDOORLOG
IN HONDERD FOTO'S

Op 24 februari 1944 wordt Fliegerhorst (vliegveld) Leeuwarden door Amerikaanse vliegtuigen gebombardeerd. De schade is aanzienlijk. Op vele plaatsen ontstaan branden. Boven de Friese hoofdstad hangt een rookkolom. Deze foto is de keuze van commissaris Arno Brok.

Tien jaar Sonttol-registers Online

Een groep vrijwilligers legt momenteel de laatste hand aan de invoer van de gegevens uit de Sonttolregisters in de computer. Het resultaat is te raadplegen op de website www.soundtoll.nl, die binnenkort alle gegevens bevat van de 1,8 miljoen doorvaarten die in de Sonttolregisters staan geregistreerd.

De Sonttolregisters vormen de administratie van de tol die de koning van Denemarken van 1497 tot 1857 hief over de schepen die door de Sont voeren, de zeeweg tussen Zweden en Denemarken, die Noord- en Oostzee met elkaar verbindt. De Sonttol was gevestigd in Helsingør op de plaats waar de Sont het smalst is. Alle schepen die van en naar de Oostzee voeren, moesten hier voor anker gaan. Vervolgens gingen de schippers aan wal om de tol te betalen.

De Sonttolregisters zijn bij historici een beroemde en veel gebruikte bron voor de bestudering van de

geschiedenis van economie en handel in Europa. Mede door de lengte van de reeks vormen ze een waardevolle bron voor de economische geschiedenis van heel Europa. Alle goederenstromen over zee tussen het Oostzeegebied en de rest van Europa kunnen met deze registers in kaart worden gebracht.

Voor Nederland en Friesland zijn de Sonttolregisters bijzonder waardevol omdat tussen 1580 en 1780 schippers uit de kustprovincies van de Republiek een groot aandeel in de koopvaardij op de Oostzee hadden. Niet voor niets werden de Nederlanders de vrachtvaarders van Europa genoemd. Amsterdam was het centrum van deze koopvaardij. Hier vonden de handel, de bevrachting en de financiering plaats. De schepen en de bemanningen kwamen aanvankelijk vooral uit het gewest Holland, later ook van de Waddeneilanden en uit de Friese zuidwesthoek. Voor Friesland is deze koopvaardij een vrijwel vergeten bedrijfstak, die dankzij Sonttolregisters Online een duidelijker gezicht krijgt.

De Sont in vogelvlucht, gezien naar het zuiden. Tekening uit de werkplaats van de firma Gerard van Keulen en Zoon in Amsterdam, 1727. (Het Scheepvaartmuseum, Amsterdam)

Het project Sonttolregisters Online is mogelijk gemaakt dankzij de steun en bijdragen van NWO, Friese culturele fondsen, Stichting de Grote Zuidwesthoek, Ottema-Kingma Stichting, Samenwerkende Maritieme Fondsen, Fonds 21, Dr. Hendrik Mullerfonds, Professor van Winter Fonds, Stichting Jonkheer Rhijnvis Feith, Huygens ING, Rijksuniversiteit Groningen en Tresoar.

Symposium tien jaar Sonttolregisters Online

Sonttolregisters Online is een initiatief van Tresoar en de Rijksuniversiteit Groningen. De website www.soundtoll.nl tilt de bruikbaarheid van de Sonttolregisters als historische bron naar een tot voor kort ondenkbaar niveau en stelt onderzoekers in staat de geschiedenis van de koopvaardij van Nederland en andere Europese landen in veel meer detail te bestuderen dan tot nu toe mogelijk was. Het leeuwendeel van de gegevens is tussen 2009 en 2013 ingevoerd door medewerkers van Breed, de sociale werkplaats van Nijmegen en omgeving. Vanaf 2014 is het resterende deel ingevoerd door een groep van 50 vrijwilligers. Het was een ruim tien jaar durende monsterklus. Dit symposium markeert de afronding van het project en tegelijkertijd de overdracht van de gegevens aan Huygens ING. Met dit onderzoeksinstituut op het gebied van geschiedenis en cultuur is overeengekomen dat het de database en bijbehorende informatie de komende jaren 'in de lucht' zal houden zodat de toegang voor iedereen gewaarborgd blijft.

Programma

- 10.00 Inloop met koffie en gebak
- 10.30 Opening door dagvoorzitter Lex Heerma van Voss, directeur van Huygens ING
- 10.40 Inleiding van Siem van der Woude: 'It is meisissen net te dwaan, twaalf jaar werken aan de Sonttolregisters'. Van der Woude werkt als publiekshistoricus bij Tresoar.
- 11.15 Inleiding van Ida Nijenhuis: 'Vrijwilligers als 'serial killers': Het ontsluiten van groot-schalige bronnenreeksen in de 21ste eeuw'. Nijenhuis is senior onderzoeker bij het Huygens ING en was van 2009 tot 2017 bijzonder hoogleraar Bronontsluiting en bronnenkritiek ten behoeve van historisch onderzoek aan de Radboud Universiteit Nijmegen.
- 12.00 Inleiding van Hanno Brand: 'De Friese vrachtaart op een nieuwe leest geschoeid. De Sonttolregisters als kompas voor toekomstig onderzoek.' Brand is bijzonder hoogleraar aan

De Sont tussen Denemarken en Zweden, fragment uit de 'Atlas Maior' van Blaeu, 1662.

de Rijksuniversiteit Groningen. Zijn onderzoeksveld is Friesland in de handelsnetwerken van pre-industrieel Europa (1000-1800).

- 12.45 Lunch
- 14.00 Inleiding van Jan Willem Veluwenkamp: 'Sonttolregisters Online in de praktijk. Waarnemingen, analyses en resultaten'. Veluwenkamp is gepensioneerd universitair hoofddocent aan de Rijksuniversiteit Groningen. Zijn specialisme is de sociaaleconomische geschiedenis van de vroegmoderne tijd (1500-1800).
- 14.45 Inleiding van Arne Solli: 'Sonttolregisters Online: Macrohistory joins Microhistory'. Solli is Associate Professor aan de Universiteit van Bergen (Noorwegen). Zijn specialisme is de economische geschiedenis van Noorwegen in de periode 1500-1800.
- 15.30 Theepauze
- 16.00 Inleiding van Jelle van Lottum: 'Een nieuw digitaal huis voor de Sonttolregisters Online: uitdagingen en mogelijkheden.' Van Lottum is senior onderzoeker en adjunct afdelingshoofd geschiedenis bij Huygens ING.
- 16.45 Afsluiting met de symbolische overdracht van Sonttolregisters Online aan Huygens ING door de directeur van Tresoar en de decaan van de Faculteit der Letteren van de Rijksuniversiteit Groningen.
- 17.00 Borrel

Wat: symposium tien jaar Sonttolregisters Online
Waar: Rijksuniversiteit Groningen/Campus Fryslân (Wirdumerdijk 34 in Leeuwarden)
Wanneer: vrijdag 31 januari 2020. Deelname is gratis, graag via de mail (info@tresoar.nl) aanmelden.

Aggie van der Meer krige op 16 novimber út hannen fan deputearre Sietske Poepjes yn de Martinitsjerke yn Boalsert de Gysbert Japicxpriis 2019. (Foto Petra Kroon)

Wurk oan biografy Tony Feitsma

As gastûndersiker by Tresoar bin ik 1 july begûn mei it wurk oan 'e wittenskiplike biografy fan Tony Feitsma (1928-2009). Tony Feitsma wie heechlearaar Frysk oan de VU yn Amsterdam en hat har hiele argyf neilitten oan it troch harsels oprjochte Feitsma Fûns (www.feitsmafun.nl), en dy hat it argyf ûnderbrocht op Tresoar, dêr't it ek heart fansels.

De earste moannen haw ik benammen dwaande west om in bytsje yn it argyf paadwiis te wurden. Bûten Tony Feitsma har eigen papieren sitte der ek brieven yn fan har heit en mem (Durk Feitsma en Sytske Bierma) út harren ferkearingstiid, brieven fan mem Sytske oan Tony as se yn Amsterdam studearret, mar ek de skoalaginda's en opstellen dy't nijsgjirrich binne foar de jonge jierren fan Tony. Bûten it argyf om binne der boeken oer de Wieringermarpolder, in ferslach fan in evakuee dy't by de famylje Feitsma útfanhuze hat en meimakke dat de hiele pleats troch de ynundaasje ûnder wetter kaam te stean, en boeken oer it gymnasium dêr't Tony (earst noch: Toni) op sitten hat. It argyf jout wer oanwizings om fierder te sykjen. Sa koe ik fia kranten op ynternet presys folgje wêr't heit (en

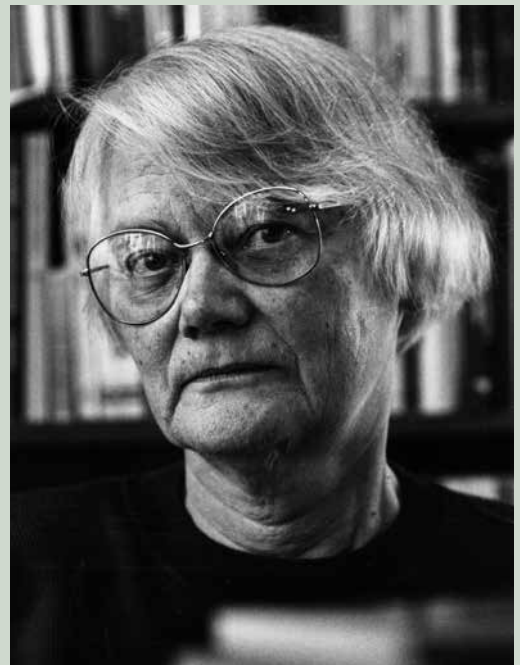
It wurk oan 'e biografy is te folgjen op myn bloch op 'e webside fan it Feitsma Fûns: www.feitsmafun.nl -> [biobloch](#).

justjes minder) mem har mei dwaande holden: de Fryske krite, de polityk, boere-organisaasjes en de jierlikse polderfeesten.

Bûten it argyf om haw ik mei de nedige minsken fraachpetearen holden. Ut ien en oar docht bliken, dat yn it argyf fan Tony Feitsma wol in soad, mar net net alles bewarre is. Benammen yn 'e kolleksje brieven lykje gatten te sitten. Dêrom doch ik, mei út namme fan it Feitsma Fûns, in oprop oan eltsenien dy't noch brieven fan Tony Feitsma hat.

Oprop

Hawwe jo noch brieven fan (of oan) Tony Feitsma? Ik soe dan graach wolle dat jo kontakt mei my opnimme. Dat kin fia de mail (liuwe.westra@mensa.nl) of telefoanysk (06-30837586). It leafst soene wy de brieven taheakje oan it argyf, mar as jo gjin stikken ôfstean wolle, soe ik it moai fine om in kopy te meitsjen foar it ûndersyk. Ek byldmateriaal (foto of sels film) is tige wolkom!

Tony Feitsma yn 1993.

Literatuer yn Fryslân bloeie litte

Ljouwert hat ein oktober de titel
Unesco City of Literature krigen en
komt dêrmei by in selekte groep fan
mondiale literatuerstêden.

It program City of Literature is
yn 2004 betocht. Sûnt dy tiid
is it netwurk, ûnderdiel fan it
noch gruttere Unesco Creative
Cities Network, útwreide ta
sa'n tritich stêden, wêrûnder
Edinburgh, Ljubljana, Praag,
Bagdad, Seattle en Melbourne.
Mei in grut tal fan dy stêden
binne al kontakten opboud om
it Frysk literêre netwurk út te
bouwen.

It netwurk slút hiel goed oan
by LF2028, de ambysje fan
Ljouwert en Fryslân om ek nei
2018 heechwaardige kultuer
oan te bieden. 'Mei City of
Literature skriuwe wy in wich-
tich haadstik yn it skiednisboek
fan de Fryske literatuer', seit
Marleen Nagtegaal fan de
organisaasje. De titel is net
foar ien jier, mar foar altyd.
Neist Utrecht is Ljouwert no
de twadde literatuerstêd fan
Nederlân.

De provinsje tanket har essin-
sjele, ûnderskiedende kulturele
identiteit net allinnich oan
de Fryske taal, mar ek oan
de meartalige kultuer dy't as

fansels ûnderfûn wurdt. Net
foar neat ûntstie yn it Kulturele
Haadstêdjier Lân fan taal, in
mearjierrich program dat mei
in soad ferskaat de romte joech
oan alle talen en literatueren.

Bydrage fan Tresoar

Earder dit jier is in bidbook
yntsjinne by de Unesco. Foar
de gearstalling binne allegear
minskens út de Frysk literêre
wrâld befrege: skriuwers,
keunstners, kollektiven en
tydskriften. De útkomst late ta
in bidbook mei de dieldelike am-
bysje: de literatuer yn Fryslân
bloeie litte.

Tresoar hat bydroegen oan
it bidbook troch in ynventa-
risaasje fan it literêre fjild anno
2019 oan te leverjen, lykas: wat
binne de literêre organisaasjes,
watfoar tydskriften binne der
en watfoar útjouwers.

De kommende tiid sil Tresoar
oan it wurk om in program as
literatuerstêd te ûntwikkeljen.
De Fryske literatuer komt sa
better foar it fuotljocht, mei't
(nije) skriuwers en keunstners
tenei struktureel útdage wurde
om har nasjonaal en ynterna-
sjonaal sjen te litten. ■

Yn de útstalling oer Waling Dykstra
yn paviljoen Obe stiet syn bydrage
oan de Fryske literatuer sintraal. (Foto
Haye Bijlstra)

Skriuw oer frijheid

Takom jier is it 75 jier lyn dat in ein kaam oan de Twadde Wrâld-oarloch. 75 Jier libje wy no yn frijheid. Wat betsjut dat foar ús? Wat is frijheid presys? Wurdearje wy de frijheid noch genôch? Wat is it effekt fan it frij wêzen foar ús?

Tresoar ropt skriuwers op om oer it tema '75 jier frijheid' ferhalen en gedichten te meitsjen.

Betingsten

In koart ferhaal hat minimaal 750 en maksimaal 1750 wurden. In gedicht hat minimaal 75 en maksimaal 750 wurden. Foar beide sjenres jildt: de taal is Frysk of ien fan de Fryske streektaal,

skriuwers kinne in ferhaal óf in gedicht ynstjoere, dus net beide. De ferhalen en fersen wurde anonym oan de sjuery foarlein. De saakkundige sjuery bestiet út Doeke Sijens, Eric Hoekstra en Nienke Jet de Vries.

Prizen

Foar de bêste ferhalen/gedichten binne de folgjende prizen beskik-

ber: de earste priis 750 euro, de twadde 500 euro en de tredde 250 euro. Dit jildt foar sawol ferhalen as gedichten.

**75 JAAR
VRJHEID**

De tekst moat foar 1 febrewaris 2020 ynlevere wurde (yn Word) en kin stjoerd wurde nei meindert.reitsma@tresoar.nl. Mei it ynstjoeren fan de tekst jout de skriuwer tastimming foar publikaasje troch Tresoar.

Ynwenners fan Boalsert by in Kanadeeske tank, 1945. (Foto Jacob Stienstra)

Culturele identiteit, oeroud gegeven of recente uitvinding?

In de negentiende eeuw zien we overal in Europa dat nationale minderheden of onderdrukte meerderheden hun eigen culturele identiteit ontdekken. Soms leidde de nieuw ontdekte culturele identiteit later tot een politieke zelfstandigheid. Bij vergelijking van dit proces vallen er veel overeenkomsten te ontdekken tussen de verschillende landen en regio's: de verzamelaars van volksverhalen, de vervaardigers van oeroude teksten en kronieken, de samenstellers van woordenboeken en spellingsregels, de culturele genootschappen. Ze komen met veel verschillen op

veel plaatsen voor. Niet alleen de regionale minderheden ontdekten hun eigen culturele identiteit, ook in al lang bestaande landen kreeg de eigen identiteit in de negentiende eeuw soms een nieuwe betekenis die niet zelden leidde tot versterking van het nationale bewustzijn of tot nationalisme.

De werkgroep Studium Generale Fryslân heeft een aantal sprekers uitgenodigd voor een lezing rond het fenomeen van de ontdekking en de opbouw van culturele identiteiten.

Man springt met polsstok over sloot met eieren in zijn pet tijdens het kievitseieren zoeken, 1952. (Internationaal Instituut voor Geschiedenis, foto Ben van Meerendonk)

3 maart: Cornelius Hasselblatt

Hoe kwam het dat in 1918 met Estland, Letland en Litouwen drie nieuwe staten op de landkaart verschenen, waarvan de meeste mensen nog nooit iets gehoord hadden? Ze werden – in het begin soms samen met Finland en Polen – als de ‘Baltische staten’ bekend, een noemer waaronder ze ook vandaag de dag voor het gemak nog vaak worden samengevat. Toch zijn de culturele en historische verschillen tussen deze drie landen behoorlijk groot, waardoor het boeiend wordt om ernaar te kijken, hoe zij in de negentiende eeuw hun identiteit ontwikkelden. In de lezing wordt een poging ondernomen om overeenkomsten en verschillen aan te tonen en de ontwikkeling van onbekend en onderdrukt volk aan de rand van het tsarenrijk tot moderne natie te schetsen. Als motto kan de uitspraak van een Estische journalist uit de jaren 1970 dienen: Op de vraag, wat de allergrootste prestatie van de Esten is, was zijn antwoord: ‘Dat we bestaan.’

Cornelius Hasselblatt was tot 2014 hoogleraar Finoegrische talen en culturen aan de Rijksuniversiteit Groningen.

10 maart: Hans Renner

‘Make Russia great again’ is de kern van het beleid dat president Vladimir Poetin voor zijn land voorstaat. Een belangrijk aspect van dit streven behelst de creatie van een postcommunistische Russische nationale identiteit. Het Russische verleden dient daarom te worden aangepast. In de visie van Poetin hoort de vaderlandse geschiedenis vooral een ‘glorieuze geschiedenis’ te zijn, die de Russen verenigt en niet verdeelt, zoals onder zijn voorgangers Gorbatsjov en Jeltsin het geval was.

Dit is geen makkelijke opgave gezien de gewelddadige aard van het Russische verleden in de eerste helft van de vorige eeuw. Deze werd gekenmerkt door misdaden en terreur van de bolsjewistische leiders Lenin en Stalin, met vele miljoenen slachtoffers. Hoe tracht Poetin ter wille van de nieuwe Russische identiteit de twee uitersten – het tsaristische Rusland en de communistische Sovjet Unie – met elkaar te verzoenen? En in hoeverre slaagt hij hierin?

Hans Renner is emeritus hoogleraar Midden- en Oost-Europese geschiedenis aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Wat: lezingen rond het thema ‘Culturele identiteit, oeroud gegeven of recente uitvinding?’

Waar: Tresoar

Wanneer: dinsdag 3 en 10 maart en woensdag 18 maart 2020. De lezingen beginnen om 20.00 uur. De zaal gaat om 19.30 uur open.

Kosten: 17,50 euro voor alle drie lezingen, 7,50 euro per lezing (inclusief koffie in de pauze).

Graag reserveren via de mail (info@tresoar.nl) of telefonisch (058-7890740 / 058-7890792).

18 maart: Goffe Jensma

We hebben vaak het idee dat wat eenmaal gebeurd is ook voor altijd vastligt. Gedane zaken nemen immers geen keer. Maar het verleden is niet altijd wat het is. Wijzelf veranderen het verleden voortdurend nog. Eenvoudigweg door ernaar te kijken en door over sommige dingen wel te praten, over andere niet. Vroeger populaire onderwerpen zijn nu vergeten. Wat we er eerder aan de geschiedenis belangrijk vonden, kan een volgende periode, kunnen volgende generaties oninteressant vinden en verder irrelevant. Het begrip ‘Invention of tradition’ is ondertussen al bijna 40 jaar oud, maar staat symbool voor het doorbreken in de geschiedschrijving van het bovenstaande inzicht. Het laat zich gemakkelijk toepassen op Fryslân en de geschiedenis van zijn cultuur, literatuur en identiteit. Fryslân blijkt veel minder een vast gegeven dan vaak is beweerd. In de negentiende eeuw veranderde het beeld van het Friese verleden ingrijpend en men zou kunnen volhouden dat daardoor Fryslân als zodanig één grote uitvinding van traditie(s) werd. Maar wat is de stand van zaken aangaande dit historisch debat nu? Prikken we deze tradities één voor één door? En hoe verandert Fryslân daardoor?

Goffe Jensma is sinds 2008 hoogleraar Friese taal- en letterkunde aan de Rijksuniversiteit Groningen.

Kadasterviewer en Successieposten

Als oud-medewerker van het Kadaster heb ik mij altijd beziggehouden met de onderzoeken erfdienstbaarheden (rechten van overpad) en de historie van percelen. Ook met begeleiding van mensen die een boek over hun dorp schrijven. Het Kadaster is wat dat betreft onmisbaar.

Sinds een jaar of drie is bij Tresoar de Kadasterviewer beschikbaar. Dit zijn de gegevens die bij het Kadaster zijn opgetekend vanaf 1832 tot 1990. Dit behelst niet alleen de kadastrale percelen met een verwijzing naar de eigenaren, maar ook de veldwerken (metingen) en veranderingen (aanbouw en sloping) van huizen enz.

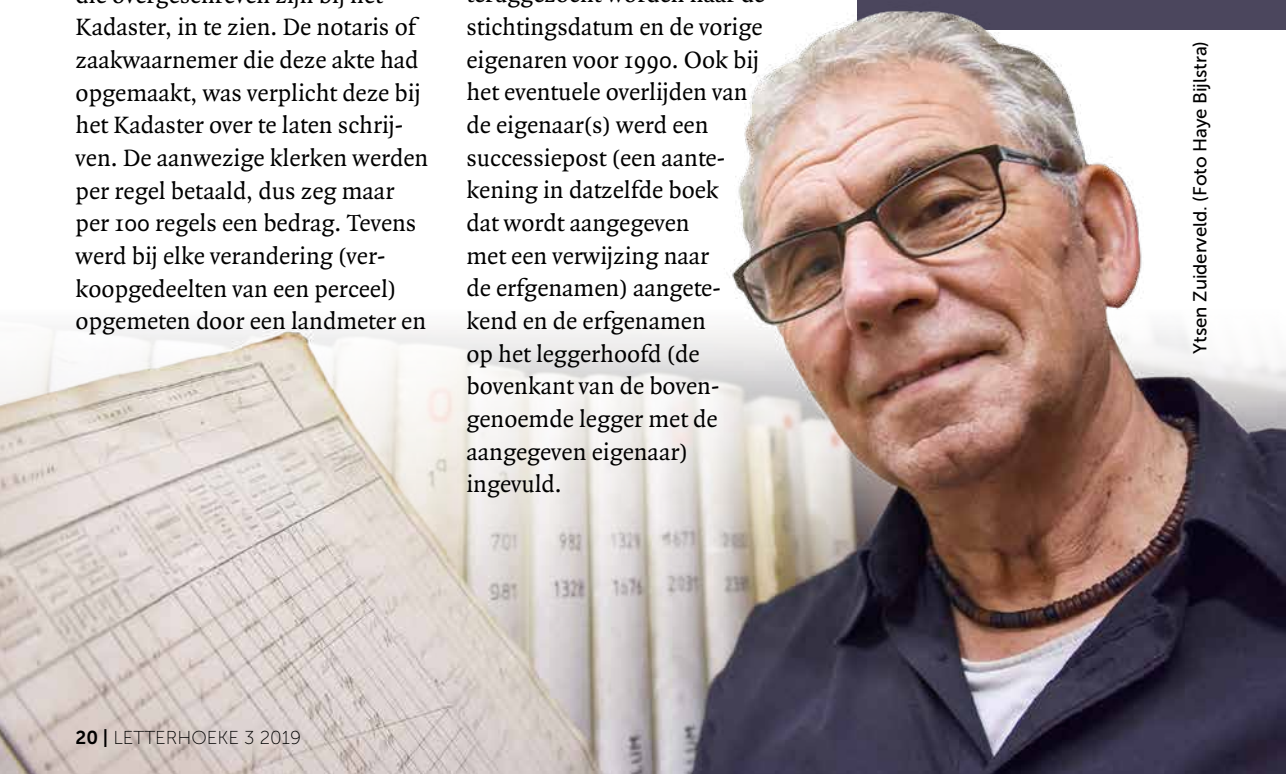
Vanaf 1838 zijn ook de akten (verkoop, boedelscheiding enz.), die overgeschreven zijn bij het Kadaster, in te zien. De notaris of zaakwaarnemer die deze akte had opgemaakt, was verplicht deze bij het Kadaster over te laten schrijven. De aanwezige klerken werden per regel betaald, dus zeg maar per 100 regels een bedrag. Tevens werd bij elke verandering (verkoopgedeelten van een perceel) opgemeten door een landmeter en

ontstond er een ander kadastraal nummer dat via de legger (boek waar op volgorde de eigenaren van de betreffende huizen, weilanden zijn opgeschreven) en register 71 opgezocht kan worden.

Men kan dus van elk bestaand oud huis de eigenaren opzoeken en ook wat er met het perceel is gebeurd. Huurders worden niet genoemd, dus alleen de eigenaren. Ook kan via een huidig adres teruggezocht worden naar de stichtingsdatum en de vorige eigenaren voor 1990. Ook bij het eventuele overlijden van de eigenaar(s) werd een successiepost (een aantekening in datzelfde boek dat wordt aangegeven met een verwijzing naar de erfgenamen) aangetekend en de erfgenamen op het leggerhoofd (de bovenkant van de bovengenoemde legger met de aangegeven eigenaar) ingevuld.

Deze successieposten register 51 en register 50 zijn ook bij Tresoar aanwezig. Men krijgt dus een prachtig overzicht wat er met het huis of de huizen gebeurd is. Op naam opzoeken van een eigenaar wordt een stuk moeilijker, maar is niet onmogelijk en een ruilverkaveling ertussen zorgt meestal ook voor problemen, maar is meestal ook oplosbaar. ■

Als vrijwilliger ben ik elke dinsdag aanwezig (10.00-15.30 uur) om, indien gewenst, geïnteresseerden te begeleiden en wegwijs in het systeem te maken. Omdat het altijd vrij druk is, is het handig om via de balie van Tresoar een afspraak te maken.

Ytsen Zuiderveld. (Foto Haye Bijlstra)

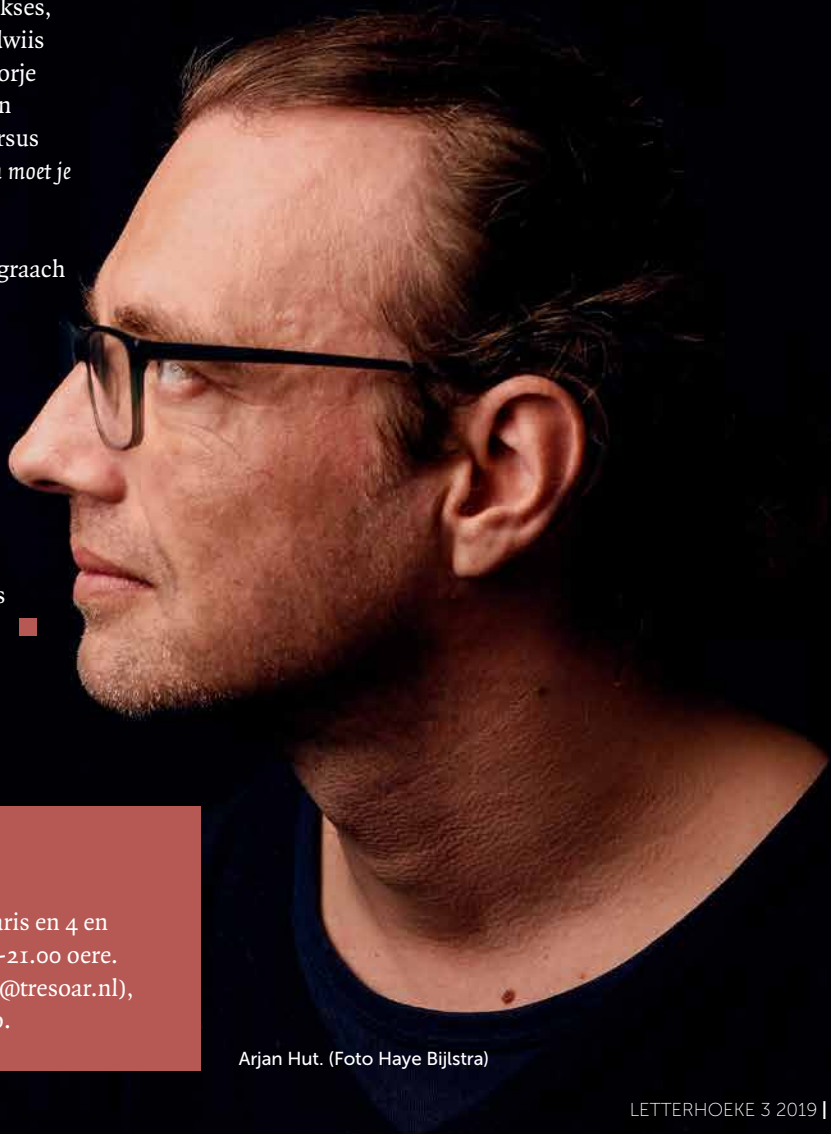
‘Moat in gedicht rymje?’

Dichters jouwe foaral workshops skriuwen, mar kursussen poëzylêzen komme folle minder foar. En dêr, sa docht bliken, is wol ferlet fan.

Yn 2016 reizgen dichters Anne Vegter en Tsead Bruinja it lân troch mei *Hallo gedicht!* Sy giene op in tagonklike, ynformele manier de striid oan mei de eangst foar it lêzen fan gedichten. In sukses, se makken folle sealen paadwiis yn de poëzy. Yn dyselde snuorje hieichter Ellen Deckwitz in bestseller mei har eigen ‘cursus genieten van poëzie’, *Olijven moet je leren lezen*.

Wâlddichter Arjan Hut wol graach mei in groepke (maksimaal tolve) op Tresoar in earste searje jûnen ‘poëzylêzen foar nijsgjirrigen’ begjinne. Oan de hân fan âlde en nije gedichten, dûke we de wrâld fan de poëzy yn, helpe mekoar, en fine faaks ien of mear dichters dy’t sa oansprekke, dat it liket as skriuwe se spesjaal foar ús. ■

Poëzij libbet as in hert! Der wurde alleduerigen nije gedichten skreaun, en se fine dan har wei nei poadium, blog, blêd, bondel of tableau. Foar wa’t der each en ear foar hat, falt der werklik in soad te genietsjen, mar soms liket it as binne minsken benaud fan gedichten. Net alle gedichten, mar de lestige. Der stiet net wat der stiet, of wol? En as der net stiet wat der stiet, wat stiet der dan? Is it slim as ik it net begryp?

Wat: kursus poëzylêze
Wêr: Tresoar
Wannear: 21, 28 jannewaris en 4 en 11 febrewaris, fan 19.30-21.00 oere.
Opjaan fia de mail (info@tresoar.nl),
de kosten binne 40 euro.

Arjan Hut. (Foto Haye Bijlstra)

Denksportcollectiecentrum verbreedt zijn basis

Twee jaar na de start van het Denksportcollectiecentrum Tresoar raken steeds meer denksportliefhebbers bekend met de collectie en de activiteiten van het collectiecentrum.

De hoeveelheid gedrukte werken in het Denksportcollectiecentrum groeit nog steeds. De bekende damproblemist Karel Wendel Kruijswijk overleed dit jaar op bijna 98-jarige leeftijd. Hij heeft zich jarenlang ingezet voor de dam- en schaakafdeling van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag en is de auteur van het standaardwerk *Algemene historie en bibliografie van het damspel* (1966). In 2018 zijn afspraken gemaakt over het overbrengen

Karel Wendel Kruijswijk zette zich jaren in voor de dam- en schaakafdeling van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag. Zijn collectie is overgebracht naar Tresoar.

van zijn uitgebreide collectie naar Tresoar. Helaas heeft hij die overdracht niet meer zelf mee kunnen maken. De collectie omvat naast boektitels vele bijzondere tijdschriften in allerlei talen en daarnaast nog een bescheiden verzameling met damprijzen. Met deze schenking is de damcollectie van Tresoar uitgegroeid tot de op één na grootste in Nederland, na die van de Koninklijke Bibliotheek. Een andere schenking was een collectie bijzondere damprijzen in bruikleen van Dambûn Frysk Spul.

Ontsluiting

De schaakcollectie die in 2018 uit de nalatenschap van Peter J. Monté aan de denksportcollectie van Tresoar is toegevoegd, is inmiddels helemaal beschreven en via de aansluiting van Tresoar op Worldcat te vinden. Dit geldt ook voor de unieke collectie boeken op het gebied van Go die Tresoar vorig jaar van ons stuurgroeplid Theo van Ees uit Leiden mocht ontvangen. De ontsluiting van de bridgeschenkeningen van J. Fuchs en R. van de Velde vordert gestaag, er zijn inmiddels duizenden titels opgenomen in de bibliotheekcatalogus. Tresoar heeft daarmee de op het gebied van bridge de grootste collectie ter wereld in huis, voor zover aanwezig in een openbare bibliotheek. Nadat Tresoar-vrijwilligers

Vrijwilligers Eddie Scholl en Dik Kruihof. (Foto Martha Kist)

Eddie Scholl en Dik Kruithof in 2018 een eerste aanvulling op het gebied van jeugdschaken aan de beschrijving van het archief van de Friese Schaakbond (FSB) hebben toegevoegd, zijn zij dit jaar verder gegaan met een tweede aanvulling, wederom op het gebied van jeugdschaken, afkomstig van Jan Hania, voormalig jeugdleider van de FSB.

Go-club

Na het succes van de Go-cursus die vorig jaar in Tresoar samen met de Go-club Leeuwarden is gehouden, zijn de goede contacten aangehouden. Dit leidde tot de gezamenlijke aanschaf van een demonstratiebord voor Go, dat zowel in Tresoar gebruikt kan worden als door de leden van de Go-club bij hun Go-lessen voor een aantal basisscholen in Leeuwarden. Voor een nieuwe Go-cursus dit jaar waren helaas niet genoeg deelnemers. Geïnteresseerden in het spel kunnen elke laatste maandagavond van de maand vanaf 19.30 uur terecht in

De Friesche Club aan het Ruiterskwartier in Leeuwarden.

Zwervende dampartij

In het najaar was een tentoonstelling over de Friese schrijver Reinder van der Leest in Tresoar te zien. Van der Leest is ook een schaakliefhebber. In 2004 gaf hij een boekje uit met daarin tekeningen bij een schaakpartij. Die schaakpartij was al meer dan 100 jaar geleden gespeeld, met maar liefst 70 deelnemers: elke zet werd door een andere schaker gespeeld. De spelers stuurden elkaar de zetten toe per post, en zo reisde de partij de hele wereld over: 'de zwervende partij'. Liuwe Westra, stuurgroeplid van de Denksportcollectie Nederland, Tresoar, hield op 11 oktober een lezing over deze onbelichte kant van Reinder van der Leest en gaf het begrip correspondentieschaak een moderne twist door via internet een 'zwervende schaakpartij' te starten, waarvoor directeur Bert Looper de eerste zet deed.

Werk van schaakliefhebber en schrijver Reinder van der Leest. (Foto Haye Bijlstra)

Toekomstplannen

Naast de vaste activiteiten, zoals het jaarlijkse Waling Dykstra-toernooi in november, is een werkgroep bestaande uit Liuwe Westra, Bob van de Velde, Hilda Top en Martha Kist bezig met het organiseren van een groot denksport-evenement, dat in 2021 moet plaatsvinden. Binnenkort komt daar meer informatie over. ■

Foeke Tiemensma aan het begin van de dampartij bij bakker Siesling. (Foto Marten Walinga)

Liuwe Westra organiseerde voor het Frysk damjen een correspondentiepartij, die op 5 november van start ging in de bakkerswinkel van Siesling in Franeker. De sterkste dammer van Franeker Foeke Tiemensma en meervoudig Nederlands kampioen dammen Hans Jansen uit Amsterdam doen sindsdien elke dag een zet, die op het dambord in Franeker wordt weergegeven. Aanleiding om de partij juist in de bakkerswinkel te organiseren, was dat er in 1958 een correspondentieschaakpartij in Franeker was tussen de Franeker bakker Sake Riemersma en Godfried Bomans. Bomans had namelijk geschreven dat bakkers niet konden schaken, waarop Riemersma hem uitdaagde tot een partij correspondentieschaak. Elke dag stonden de zetten in het katholieke dagblad *Ons Noorden*, en het schaakbord stond in de bakkerswinkel. Om de partij van nu te kunnen volgen staat er tijdens het spel ook een demonstratiebord dammen in Tresoar waarop dagelijks de zetten uit Franeker worden overgenomen. Liuwe Westra houdt gedurende de partij wekelijks een analyse van de wedstrijd.

Skriuwersarke

Takom jier sil de arke dy't earder taheard hat oan skriuwer Rink van der Velde (1932-2001) wer beskikber wêze foar in skriuwer of dichter dy't yn alle rêst dwaande wêze wol mei Fryske literatuer of literatuer yn in oare streektaal fan Fryslân. (Foar Hollânsktalich wurk wurdt troch it Nederlands Letterenfonds it Roland Holsthûs yn Bergen, Noard-Hollân beskikber steld.) De arke leit yn in petgat oan de Drachtster Heawei tusken De Wylgen en De Feanhoop.

Skriuwers of dichters dy't noch net earder yn totaal seis wiken yn de arke oan it wurk west hawwe, kinne oanjaan hokker wiken (net mear as seis) se nei de arke ta wolle. It giet om it simmerskoft, mar oare winsken binne yn oerlis ek mooglik. Op dizze wize hoopje wy safolle mooglik skriuwers en dichters in kâns te jaan om yn de arke oan it wurk te kinnen.

It doel is dat de arke brûkt wurdt as plak dêr't de skriuwers en dichters alle gelegenheid krije om te wurkjen. It is net as 'simmerhúske' bedoeld. Ofsjoen fan de kosten foar iten, drinken en telefoan is it ferbliuw yn de arke fergees. De skriuwer/dichter tekenet in hierkontrakt, mar de hier wurdt betelle troch de Stifting Frysk Letterkundich Museum en Dokumintaasjesintrum út it saneamde 'Tamminga-Piebenga-Fûns', wylst it ûnderhâld fan de arke en de fêste lêsten dêrfoar bekostige wurde troch datselde fûns en It Fryske Gea.

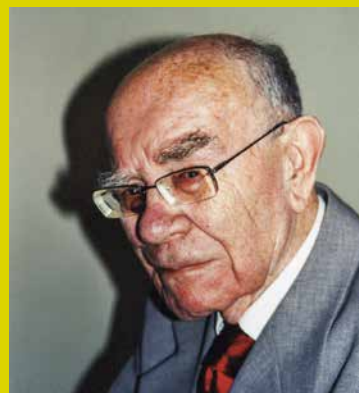
Belangstellenden kinne har oant 1 febrewaris 2020 skriftlik oppenearje by Pieter de Groot, skriuwer fan de Stifting Frysk Letterkundich Museum en Dokumintaasjesintrum, De Koarte Baan 11, 8731 DX Wommels. Dêrby moat neist de perioade ek oanjûn wurde wat de skriuwer/dichter fan doel is te dwaan. In kommisje út it bestjoer fan de Stifting FLMD makket de kar hokker skriuwers/dichters fan de arke gebrûk meitsje kinne. Mocht it yn 2020 net slagje om plak te krijen, ek yn 2021 wurdt de arke wer foar skriuwers en dichters iepensteld.

Skriuwersarke. (Foto Haye Bijlstra)

Juwieltsjes fan Nynke fan Hichtum

Tresoar hat in samling krigen fan de Ljouwerter Tamme Bakker, mei dêryn unike wurken oer en fan Nynke fan Hichtum. Tamme Bakker (1923-2019) wie samler yn ieren en sinen. Hy wurke as bedriuwslieder by de firma Bokma, mar bestege dêrnjonken - en nei syn pensjoen grif noch mear - in protte tiid oan it sneupen yn twaddehânsboekwinkels en op merken. Twa grutte sammelfjilden hiene syn belangstelling: Oranjekeramyk en Nynke fan Hichtum. Yn syn oantekenboekje is goed te sjen, dat er systematysk sammele en trou byhâlden hat wat er hie en wat er noch miste.

Samler Tamme Bakker.

Doe't it FLMD it FLMD noch wie en wy fanwege de Troelstra-Samling foar syn twadde leafhawwerij benammen grutte belangstelling hiene, kaam Bakker geregeldwei troch de doar fan it museum om eefkes sjen te litten, wat syn lêste

oanwinsten wiene. It wie in freonlike man dy't ús graach diele litte woe yn syn sukses, as er wer wat moais op 'e kop tikke hie. Mei't er nei syn ferstjerren syn hiele Nynke fan Hichtum-kolleksje neilitten hat oan Tresoar is no earst goed te

sjen, hoefolle oft er by-inoar swile hat yn syn lange libben. De samling-Bakker beslacht mar leafst 12 boekeplanken (rûchwei rekkene sa'n 700 boeken en boekjes) en dêr binne juwieltsjes by, útjeften dy't foar in part noch misten yn de boekerijen fan PB en FLMD.

Seleksje fan titels út de samling fan Bakker en syn oantekenboekje. (Foto Haye Bijlstra)

Bakker sammele breed. Njonken primêr wurk fan Nynke fan Hichtum kocht er ek safolle mooglik boeken en tydskriften, dêr't oer har yn skreaun wie of dêr't wurk fan har hân yn opnommen wie, lykas skoallesboekjes en bygelyks it Frysk foardrachtheboek fan G.A. Wumkes út 1911. En hy joech ek omtinken oan besibbe auteurs, lykas Nellie van Kol, Clara de Groot, D.A. Cramer-Schaap, Margreet Bruinensfh. De hânboeken oer berne-literatuer (bygelyks dy fan Lea Dasberg en D.L. Daalder) misse net en útsoarte is it proefskrift

fan Aukje Holtrop mei it libbensferhaal fan de skriuwster derby, likegoed as de poster fan de film Nynke van Pieter Verhoeff.

Afke's Tiental

It boek, dêr't er de measte eksimplaren fan by-inoar brocht hat, is *Afke's Tiental*, dêr't 72 edysjes fan yn de kolleksje oanwêzich binne. Omtrint alle printingen yn it Nederlânsk, mar ek de Fryske, Ingelske en Esperanto-oersettingen. It soe in stúdzje wurdich wêze om de omslaggen en yllustraasjes fan al dy útjeften ris mei-inoar te fergelykjen. Bysûnder

is de fiifde printinge mei in omslach fan Pol Dom, in útjefte dy't nòch Provinsjale Biblioteek nòch FLMD hie.

Fan Winnie the Poeh, dat Nynke fan Hichtum as earste yn it Nederlânsk oerset hat, binne 13 eksimplaren oanwêzich. Der is tefolle om op te neamen. Myn each foel ek noch op in moai eksimplaar fan *Het vertelselboek* út 1924 mei in prachtich Jugendstilomslach fan Jan Wiegman en yllustraasjes fan E.M. ten Harmsen van der Beek. Al mei al in erfskip, dêr't Tresoar tige wiis mei is. ■

OANWINST
troch Tsjerk Veenstra

Klaas Bruinsma: lêste skriuwer mei in typmasine

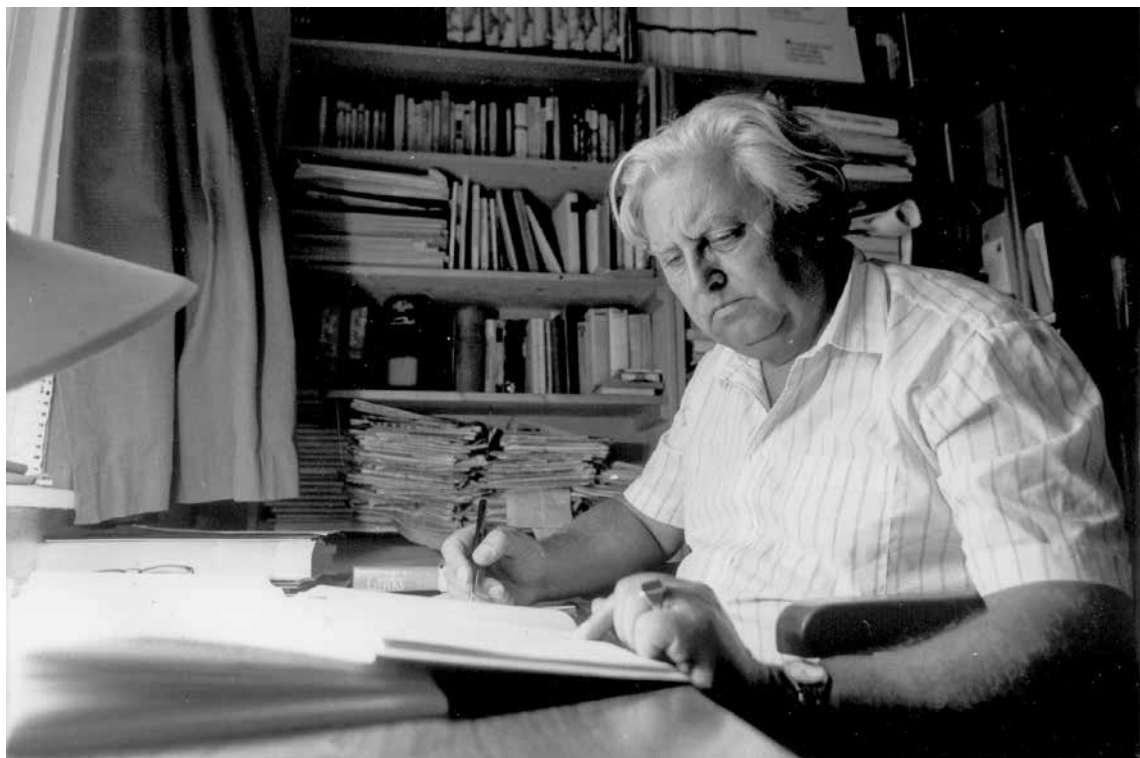
Wat hawwe Marike fan Nimwegen, Chauser, Homêros, Hadewych, Garcia Lorca, Sartre, Sofokles, Seneca, Vergilius, Gysbert Japiks, Gorter, Rein de Foks, Beatrys en Fergút meielkoar te krijen? Sa op it earste gesicht is it in rommeltsje fan skriuwers en titels, wurken, klassiken en anonimen en dochs passe se byelkoar yn tritich ferhúsdoozen as literêr erfskip fan ien man, de oersetter Klaas Bruinsma (Easterein, 1931 - Drachten, 2018).

As Tresoar-frijwilliger mocht ik besykje wat oarder yn de steapels typoskripten, boeken, knipsels, beskreaune servetten, brieven en postkaarten te bringen troch se te sortearjen op titel, auteur, ôfstjoerder ensfh. Dat kaam út op in lytse hûndertfyftich

argyfdoozen. It bysûndere oan it materiaal is dat alles oant it lêste ta mei de typmasine skreaun is. Of mei de hân, mar dat binne almeast gelegenheidsdichten dy't op alderhande dragers foarkomme fan servetten oant menukaarten en folders. Fan Bruinsma is bekend

dat er by elke gearkomste en gelegenheid oan it dichtsjen wie: ready-mades dêr't elkenien bysiet en jo kamen net fuort of Bruinsma liet it efkes hearre: sonoare sonnetten oer miel en tsjerke, Fryske striid en mienskip.

Sa no en dan klinkt yn de korrespondinsje in grut suchtsjen op: 'Soenen jo, Bruinsma, jo net ris bekeare ta de kompjûter, it is sa maklik'. En tochten se derby, net allinne foar josels, mar ek foar ús: wy moatte it ynfierje yn de kompjûter om it printsje te kinnen en jo hoege net te prutsen mei linten en typex, mei trochslaggen dy't min te lêzen binne. It ferhaal

giet dat Bruinsma net sa gau in nij lint foar syn masine kocht en dat is te sjen. Lintwiskselje hie er net yn de macht, hy kocht dan úteinlik mar in kompleet nije masine.

It mei wol in wûnder hjitte dat út de grimegrammel fan typmasine-wurk noch sokke moaie útjeften ferskynd binne yn in tiid dat de setters allang út de tiid wiene.

De útjouwers Steven Sterk en Jitske Kingma fan Elikser hawwe in soad geduld mei Bruinsma hân en dy hat in soad jild yn syn útjeften stekke moatten, want kommersjeel binne syn titels fansels net oantreklik. Freonen en kunde hawwe dêr ek ta hydroegen troch it typwurk yn te fieren yn de kompjûter, sa docht bliken út de korrespondinsje.

Klaas Bruinsma achter syn buro yn Aldemardum yn 1991.

Bruinsma wie in taleman: al op de mulo folge er lessen Latyn en Gryksk, faaks foar syn oerstap nei it gymnasium. Dochs hat er gjin klassike talen studearre: hy gie nei de kweekskoalle, waard ûnderwizer en helle syn m.o.-akten Ingelsk, Frysk en Spaansk en folge lessen Russysk. De lesboeken en de skriften mei húswork sitte yn de argyfdoazen as foarbyld fan de stúdzje fan in 'steapelder'. Him wie it net te dwaan by alle talen om der les yn te jaan, mar om út dy talen oersetse te kinnen. Dat hat er dien as gjin oar mei twa Obe Postma-prizen (1993 en 2005) as wurdearring. ■

Klaas Bruinsma by it byld fan Herman Gorter yn Balk yn 1998.

'It wiene echt net

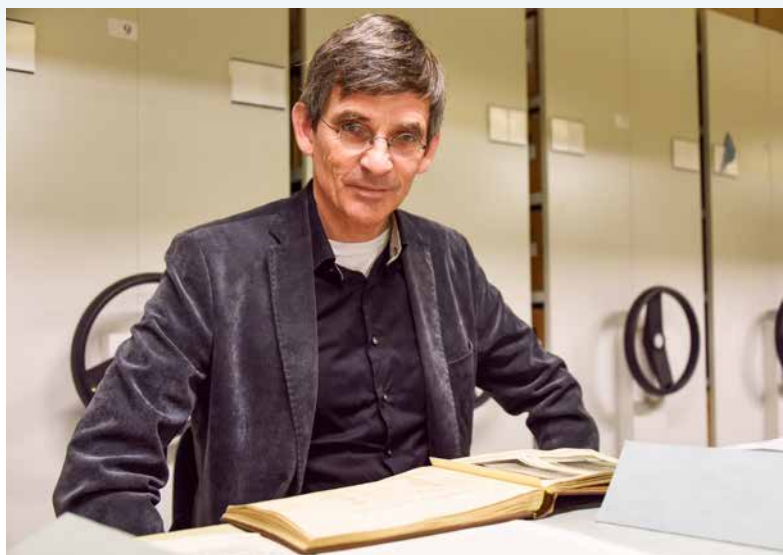
In suksesfolle spylfilm, in betinking, in iepenloftspul en tal fan artikels en lêzingen. Troch de jierren hinne is in soad sein oer de oerfal op de Ljouwerter finzenis op 8 desimber 1944, dit jier 75 jier lyn. Dochs wie it tiid foar in nij boek, fûn Hessel de Walle, fan berop data-analist mei in passy foar skiednis. 'Ik bin in IT-man dy't kommunisearje kin', omskriuwt er himsels. It foarfal hat him altyd yntrigearre. 'Ik woe witte wa't de mannen efter de oerfal wiene', seit De Walle. 'Hoe't it mei se ôfrûn is, en wat se beweegd hat.'

It slagge 26 oerfallers yn de lette middei fan 8 desimber 1944 om 51 finzenen te befrijen út it Ljouwerter 'Huis van Bewaring', no bekend as de Blokhúspoarte. De Walle bestudearre de libbens fan dizze mannen. Wat him opfoel? 'In protte fan de dielnimmers hiene net folle ûnderfining mei it fersetswurk. It wie net in team fan 'elite-KP-ers', spesjaal by elkoar socht foar dizze aksje, lykas wolris bewearde

wurdt. Foar in grut part wie de groep tafallich by elkoar kaam. It wiene fierwei jonge jonges dy't op dat momint yn Ljouwert sieten dy't oan de aksje meidiene. En it wiene ek echt net allegear helden. Guon skieten hast yn de broek doe't se te hearren krigen dat de oerfal de oare deis plakfine soe. Dy slepten de hiele nacht net.' Wêrom't se it dan dochs diene? 'Der sieten wol in pear fisjonêrs by, de liederen. Dy

seine oer de Dútske besetters: 'it kin net wat hjir bart'. Dit systeem botst mei alles dêr't wy yn leauwe. Sy ynspirearren de jongeren.'

It boek giet dan ek net sa bot oer de oerfal sels as wol oer it ferset. Wat de fersetslju mien-skiplik hawwe, is dat harren libbens nei de oarloch nea wer itselde west ha. De Walle dûkte yn de persoanlike skiednis fan de mannen, net allinnich de perioade om de oerfal hinne, mar ek yn de tiid dêrfoar en dêrnei. Hy lies ferslaggen, bestudearre egodokuminten en prate ek mei neibesteanden. Guon fersetsmensen pakten bot om mei de gefolgen fan harren fersetswurk, kaam er efter. Tink oan de oerfallers dy't by wize fan fersetsdie in terskmaschine yn de brân stutsen, dêrby net wittende dat it fjoer oerslaan soe op in neist-lizzend hok dêr't in 19-jierrige ûnderdûker siet. Dy oerlibbe it drama net. Of Gerben Oppewal, dy't in Joadsk pear deasjitte moast en harren liken yn it wetter goaide. Nea waarden sokke mannen wer de âlde. Fan Oppewal krige De Walle in egodokumint yn hannen dat er neilitten hie oan syn bern dêr't er ûnder oaren yn omskreaue hoe bot oft it barren ynfloed op him hân hie.

Hessel de Walle. (Foto Haye Bijlstra)

allegear helden'

Sêne mei Yoka Berretty as koerierster 'Mies' út de film *De Overval* (1962), nei in senario fan Lou de Jong. De film gie oer de oerfal troch de Fryske KP op it 'Huis van Bewaring' yn Ljouwert op 8 desimber 1944. (Fries Verzetsmuseum)

By it skriuwen fan it boek hat De Walle ek mytes trochbrutsen. 'It foel my op dat in hiele protte minsken elkoar mar oerskriuwe', seit er. Hy doelt ûnder oaren op it wurk fan âld-fersetsman, skoalmaster en sjoernalist Pieter Wijbenga, dat in grut stimpel drukt hat op de skiedskriuwing oer de oarloch yn Fryslân. Faak net terjochte, fynt De Walle. 'Dy man ferkocht yn in oantal gefallen de grutst mooglike ûnsin.

Wijbenga wie gjin histoarikus, gjin feiteman.'

In soad ferhalen oer de oarloch binne basearre op kleure oantinkens, tinkt De Walle. Der komt emoasje by te sjen. 'Hiel begryplik, ik bin sels ek opgroeid mei dy film. It wiene helden. Ik ha der noait by stilstien dat dat byld wolris net hielendal klopje koe. Mar ik bin ek in analist. Ik wol witte oft it wier is wat sein wurdt, ik fyn dat fouten korrizjearre wurde moatte. Ik wol feiten neirinne, neisjen oft immen echt by in barren west ha kin. Krekt as in resjersjeur.'

It hat laat ta in boek dêr't romte is foar it persoanlike ferhaal, mar ek foar in wittenskiplike toetsing.

Hoe sit it dan mei dy film, dy't de oerfal sjen lit as ien fan de meast spektakulêre fersetsak-sjes út de heitelânske skiednis, en dêr't safolle Nederlanners mei opgroeid binne? Jout dy ek in fertekene byld? 'Wat wol kloppet oan de film is hoe goed oft de aksje taret wie.

It boek *De Mannen van de Overval*. Heroïek en tragiek in 26 levensverhalen is te keap yn de boekhannels.

Werklik mei alle senario's wie rekken hâlden. Dat komt suver noch te min nei foaren yn de film.' Mar fansels wie der ek de nedige dramatisearring. Yn de film hâldt plysjeman Jurjen Dreeuws ('Inspecteur Bakker') stân nei dagen fan brute ûnderfregingen, mar yn it echt sloech er fuort de earste dagen troch. 'Begryplik, want hy waard ôfgryslik oanpakt. Mar it byld yn de film kloppet net.' ■

Ien fan de boarnen dy't De Walle bestudearre, is it argyf fan de 'Vereniging Friesland 40-45' by Tresoar, mei dêryn persoanlike ferslaggen fan fersetsminskten. De feriening, dêr't de oprjochting al foar de befrijing fan fêststie, hie yn earste ynstânsje ta doel it finansjeel stypjen fan 'e eardere fersetsminskten, mar doe't dêr oare stichtingen foar kamen, lei de feriening him benammen ta op de dokumintaasjefunksje. De ferhalen fan it ferset moasten bewarre wurde

foar it neigeslacht. In dokumintaasjekommisje ûnder lieding fan Y.N. Ypma naam ynterviews ôf fan fersetsminskten en sammele argyfmateriaal oer de besetting. It argyf is telâne kommen by Tresoar, dêr't it wiidweidich beskreaun is troch Otto Kuipers yn de útjefte *Voor Vrijheid en recht. Inventaris van de archieven van de Vereniging 'Friesland 1940-1945' en van het door haar verzamelde en verworven documentatiemateriaal.*

Nijs fan de Stifting Freonen fan Tresoar

Lezing Iris Busschers

Iris Busschers doet als Tresoar Fellow onderzoek naar de Friese inbedding van de zending. Op welke manieren werden mensen in Friesland bij de zending in voormalig Nederlands-Indië betrokken? Welke mensen maakten deel uit van zendingsnetwerken op provinciaal en lokaal niveau? En op welke manier was zending onderdeel van het kerkelijk en dagelijks sociaal leven? Door onderzoek in archieven van provinciale en lokale zendingsorganisaties brengt ze in kaart hoe gereformeerde en hervormde zending er al dan niet in slaagde hun religieuze project in de Friese huiskamers te brengen.

Donderdag 13 februari 2020, de lezing begint om 20.00 uur. Voor Freonen is toegang gratis, anderen betalen 5 euro. Graag voor 10 februari aanmelden (info@tresoar.nl of 058-7890792 of 058-7890740).

Lezing Eva Vriend

De schilderachtige stadjes rond het IJsselmeer spreken tot de verbeelding, met hun authentieke gevels, vissersboten en pittoreske havens. Hoewel ze onderling sterk verschillen, verbindt de voltooiing

van de Afsluitdijk (28 mei 1932) leven en lot van alle kustbewoners met elkaar. Ze stonden erbij, keken ernaar en moesten zich zien te redden. Hun Zuiderzee werd het IJsselmeer. Voortaan voeren hun bidders uit op een zoetwaterplas. Wat betekent zo'n ingrijpende verandering voor de cultuur, de identiteit en de toekomstdromen van mensen, tot op de dag van vandaag? Aan de hand van de levensgeschiedenissen van vier Zuiderzeefamilies vertelt historica en schrijfster Eva Vriend in het boek *Eens ging de zee hier tekeer* (verschijnt in februari 2020) over het houvast dat traditie biedt, de veerkracht die vereist is om vooruit te komen en vissersbloed dat kruipt waar het niet gaan kan.

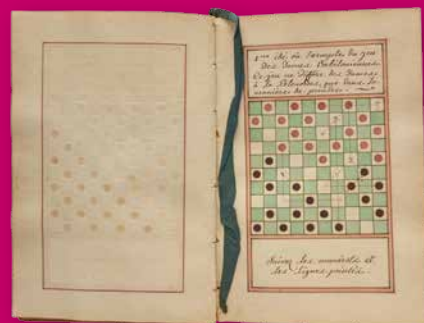
Dinsdag 14 april 2020, de lezing begint om 20.00 uur. Voor Freonen is toegang gratis, anderen betalen 5 euro. Graag aanmelden via mail (info@tresoar.nl) of telefonisch (058-7890792 of 058-7890740). ■

Geskink

Op de hjerstgearkomste fan de Freonen yn novimber ha de Freonen in topstik op it mêd fan tinksporten oan Tresoar jûn. It giet om it Frânske manuskript *Recueil de Fins de Parties du Jeu de Dames Polonoises*. It past goed by Tresoar as tinksportkolleksjesintrum. It manuskript is ynbûn, krekt as in boek, mei op 'e lege siden in soarte fan raster printe (of stimpele). Dy rasters binne mei de hân beskreaun: op alle bledsiden steane twa einspultúdzjes, mei de oplossing derby. It is

heechstwierskynlik it alderâldste hânskrift op it mêd fan it damjen dat oerbleaun is. Foar Fryslân is it dûbeld nijsgjirrich, om't hjir foar it earst it Frysk damjen dúdlik yn beskreaun wurdt. It wurdt dan yn Frankryk noch 'Babyloanysk damjen' neamd. Neffens de anonime auteur skeelt dit spul allinnich neffens it Poalske damjen yn 'e manier fan slaan. Boppedat jout de auteur twa Fryske slachsetten. Foar de skiednis fan it ynternasjonale damjen is it hânskrift in wichtich bewiis dat it damjen sa't it no ynternasjonaal beoefene

wurdt, net de orizjinele manier fan spyljen folget.

De alderâldste slachset yn it Frysk damjen yn it Frânske boek. (Foto Haye Bijlstra)

Letterhoeke is in útjefte fan Tresoar en de Freonen fan Tresoar

Letterhoeke ferskynt trije kear yn it jier en wurdt fergees tastjoerd oan de Freonen

Freon wurde?

Belje mei 058-7890789 of stjoer in mail nei info@tresoar.nl
De bydrage is minimaal € 20,- yn it jier. It rekkennûmer fan de Freonen is: NL78 RABO 0335 4795 53

Redaksje

Marijke de Boer (einredaksje),
Wieke de Haan, Ids de Jong
en Hilda Top (redaksjesekretariaat)
en Janna de Jong (Freonen)

Byldmateriaal

John van Geffen

Foarmjouwing

Richard Bos

Printwurk

Dekker Creatieve Media & Druk

Ofbylding foarkant

JanMurk de Vries foar ien fan syn skilderijen yn Harns yn 1964.
(Foto Sjoerd Andringa)

Tresoar

Boterhoek 1
Postbus 2637
8901 AC Ljouwert
058 7890789
info@tresoar.nl
www.tresoar.nl

www.facebook.com/tresoar

www.twitter.com/tresoar

www.pinterest.com/tresoar

www.instagram.com/tresoar

© 2019 Tresoar en de auteurs

Aktiviteiten

jannewaris

- 15 Deifan de Alvestêdetocht, Fries Scheepvaart Museum yn Snits, 14.00-17.30 oere
- 15 Presentatie foto's Tweede Wereldoorlog, Provinsjehûs in Leeuwarden
- 16 Lunchlezing door Peter Brusse, 'Ach Engeland. Wij en onze overburen, van Bonifatius tot brexit', Tresoar, 12.30 uur
- 24 Opening tentoonstelling JanMurk de Vries, paviljoen Obe
- 30 Rondleiding Schatten van Tresoar, Tresoar, 14.00 uur
- 31 Symposium Sonttolregisters Online, Tresoar, 11.00-17.00 uur

febrewaris

- 13 Freonen fan Tresoar, lezing door Iris Busschers (Fellow), 'Zending', Tresoar, 20.00 uur
- 20 Lunchlezing door Tim Overdiek, 'Als de man verliest', Tresoar, 12.30 uur
- 27 Rondleiding Schatten van Tresoar, Tresoar, 14.00 uur

maart

- 3 Studium Generale-lezing door Cornelius Hasselblatt, Tresoar, 20.00 uur
- 10 Studium Generale-lezing door Hans Renner, Tresoar, 20.00 uur
- 18 Studium Generale-lezing door Goffe Jensma, Tresoar, 20.00 uur
- 19 Lunchlezing door Joop Mulder, 'Sense of Place', Tresoar, 12.30 uur
- 26 Rondleiding Schatten van Tresoar, Tresoar, 14.00 uur
- 26 Start Week van de Klassieken (tot en met 5 april)

april

- 2 Voorstelling 'Holocaust-Hollywood' van Inez Timmer en Tseard Nauta, Tresoar, 20.00 uur
- 14 Freonen fan Tresoar, lezing door Eva Vriend, 'Eens ging de zee hier tekeer', Tresoar, 20.00 uur
- 16 Lunchlezing door Peter van der Meeren, 'De razziawedstrijd', Tresoar, 12.30 uur
- 30 Rondleiding Schatten van Tresoar, Tresoar, 14.00 uur

Mear ynfo? > www.tresoar.nl > aginda

Kaarten? 058-7890792 of 058-7890740